

رابطه هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی

محمد رضا تمنایی فر^۱ PhD، فریبرز صدیقی ارفعی^۱ PhD، فاطمه سلامی محمدآبادی^{*} BSc

*گروه روان شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

^۱گروه روان شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

چکیده

اهداف: یافته‌های برخی پژوهش‌ها و مطالعات انجام شده مبین نقش و اهمیت هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس در تبیین پیشرفت تحصیلی است. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی انجام شد.

روش‌ها: این پژوهش توصیفی-همبستگی در کلیه ۶۰۵۰ دانشجوی دانشگاه کاشان که در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ در مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل بودند انجام شد. ۴۰۰ دانشجوی دختر و پسر به‌عنوان گروه نمونه به‌روش تصادفی ساده انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه‌های هوش هیجانی بار-آن، خودپنداره راجرز و عزت نفس پیوپ استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با شاخص‌های آمار توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف معیار)، ضریب همبستگی پیرسون و آزمون T مستقل با استفاده از نرم‌افزار SPSS 14 انجام شد.

یافته‌ها: میانگین پیشرفت تحصیلی در کل نمونه 15.6 ± 1.7 بود و ارتباط معنی‌داری بین آن و هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس مشاهده نشد. بین دانشجویان دختر و پسر در زمینه هوش هیجانی ($p=0.42$) و خودپنداره ($p=0.81$) اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد، اما عزت نفس در دانشجویان دختر (68.5 ± 13.2) نسبت به دانشجویان پسر (64.9 ± 13.4) به‌میزان معنی‌داری بیشتر بود ($p=0.007$).

نتیجه‌گیری: هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس دانشجویان تأثیری در پیشرفت تحصیلی ایشان ندارد. همچنین، بین هوش هیجانی و خودپنداره دانشجویان دختر و پسر تفاوتی وجود ندارد. میزان عزت نفس دانشجویان دختر بیش از دانشجویان پسر است.

کلیدواژه‌ها: هوش هیجانی، خودپنداره، عزت نفس، پیشرفت تحصیلی، دانشجویان

Correlation between emotional intelligence, self-concept and self-esteem with academic achievement

Tamannaifar M. R.¹ PhD, Sedighi Arfai F.¹ PhD, Salami Mohammadabadi F.* BSc

*Department of Psychology, Faculty of Humanities, University of Kashan, Kashan, Iran

¹Department of Psychology, Faculty of Humanities, University of Kashan, Kashan, Iran

Abstract

Aims: Findings of some researches and studies explaining the role and importance of emotional intelligence, self-concept and self-esteem in academic achievement. This study was conducted to explore the relationship between emotional intelligence, self-concept and self-esteem with academic achievement.

Methods: This cross correlation of all 6,050 students at the University of Kashan 1388-89 undergraduate academic year were enrolled and 400 were male and female students as a sample randomly chosen. to gather information from Emotional intelligence questionnaire Times - The Rogers and self-esteem was Pope. All data analysis indicators descriptive statistics (frequency, mean, SD), Pearson and T test software using SPSS14 done.

Results: The average academic achievement in total samples 15.6 ± 1.7 was a significant relationship between it and the emotional intelligence, self-concept and self-esteem was found. between male and female students in the field of emotional intelligence ($p=0.42$) And self-concept ($p=0.81$) found significant differences in self-esteem, but female students (68.5 ± 13.2) than male students (64.9 ± 13.4) was significantly greater ($p=0.007$).

Conclusion: Emotional intelligence, self-esteem, and students no effect on their academic progress. Similarly, emotional intelligence and self male and female students, there is no difference. The amount of self-esteem of female students than male students are.

Keywords: Emotional Intelligence, Self-Concept, Self-Esteem, Academic Achievement, University Students

مقدمه

از جمله مهم‌ترین نگرانی‌های استادان، مسئولان آموزش دانشگاه و خانواده‌های دانشجویان، پیشرفت تحصیلی و جلوگیری از افت تحصیلی دانشجویان است [۱]. نقطه مقابل پیشرفت تحصیلی، افت تحصیلی است که براساس مطالعات متعدد، تاثیر بسزایی در سرنوشت فرد داشته و همچنین هزینه گزافی به خانواده و جامعه تحمیل می‌کند [۲].

در ایران، این امر از مهم‌ترین مشکلات کنونی نظام آموزشی است و هر ساله ده‌ها میلیارد ریال از بودجه کشور را هدر می‌دهد و نیروهای بالقوه و سرمایه‌های جامعه (نیروی انسانی) بی‌ثمر می‌مانند. بنابراین، توجه به عواملی که منجر به پیشرفت تحصیلی شده و مانع از افت آن شود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از عواملی که برخی تحقیقات به آن اشاره کرده‌اند، "هوش هیجانی" است. هوش هیجانی به معنی ظرفیت ادراک، ابراز، شناخت، کاربرد و مدیریت هیجان‌ها در خود و دیگران است [۳]. در برخی پژوهش‌ها، هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی همبستگی مثبت [۴] و با رفتارهای خلاف مقررات آموزشی مانند غیبت غیرمجاز و اخراج از کلاس درس، همبستگی منفی نشان می‌دهد [۵]. بر این اساس، مفهوم هوش هیجانی را می‌توان در موقعیت‌های آموزشی به کار برد [۶]. یکی از دلایل پرداختن به هوش هیجانی، این باور است که هوش هیجانی در برابر مفهوم سنتی "هوشبر"، پیش‌بینی‌کننده بهتری برای موفقیت‌های اجتماعی به‌شمار می‌رود [۷]. افرادی که دارای مهارت‌های هیجانی بالا هستند، مهارت‌های اجتماعی بهتر، روابط درازمدت پایاتر و توانایی بیشتری برای حل تعارضات دارند. همچنین، کودکان با مهارت‌های هیجانی بالا، توانایی بیشتری برای تمرکز بر مشکل و استفاده از مهارت حل مساله دارند که موجب افزایش توانایی‌های شناختی آنان می‌شود [۸]. مطالعات *براکت و سالووی* [۹]، *پیترایندز و همکاران* [۵]، *الیاس و همکاران* [۱۰]، *گومارا و آرسینو* [۱۱]، *ثمری و طهماسبی* [۱۲]، *دهشیری* [۱۳] و *بشارت و همکاران* [۱۴]، نشان‌دهنده رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی است.

بررسی رابطه بین هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی، حیطه‌ای پرچالش و پژوهش‌های شکل‌گرفته در این موضوع، اغلب واجد یافته‌های متناقضند. *وانوزسکی و آلساما* [۱۵]، در پژوهشی روی ۳۹ نوجوان تیزهوش از طریق تحلیل رگرسیون دریافتند که هوش هیجانی نقش معنی‌داری در پیشرفت تحصیلی و اجتماعی ندارد. همچنین نتایج پژوهشی *غلامعلی‌لوسانی و همکاران* [۱۶]، *لعلی‌فاز و عسگری* [۱۷]، *کوهسار و همکاران* [۱۸] و *سبحانی* [۱۹] نشان می‌دهند که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

بر اساس اظهارات *برودی و هال* که در زمینه تفاوت‌های هیجانی میان دو جنس مذکر و مؤنث تحقیق می‌کنند، دخترها بهتر از پسرها واکنش‌های عاطفی را جایگزین جنگ‌های تن‌به‌تن کرده و برعکس

پسرها چون هیچ تأکیدی بر توصیف احساسات خود ندارند، احتمالاً از وضعیت عاطفی خود و دیگران بی‌خبرند [۷]. در همین راستا، *بشارت و همکاران* [۱۴] سطح هوش هیجانی دانش‌آموزان دختر را بیش از سطح هوش هیجانی دانش‌آموزان پسر گزارش کرده و همچنین نشان می‌دهند که هوش هیجانی ۶۷٪ واریانس مربوط به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و ۵۹٪ واریانس مربوط به موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پسر را تبیین می‌کند. اما برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بین دختران و پسران در نمره کل هوش هیجانی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد [۱۲، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳].

بدیهی است که توجه به مهارت‌های هیجانی به‌تنهایی و بدون در نظر گرفتن ابعاد روانی - شخصیتی مانند خودپنداره و عزت نفس منطقی به‌نظر نمی‌رسد. خودپنداره شامل نگرش‌ها، احساسات و دانش شخص درباره توانایی، مهارت و قابلیت پذیرش اجتماعی است. خودپنداره تمام ابعاد شناختی، ادراکی، عاطفی و رویه‌های ارزیابی را دربرمی‌گیرد. این بعد روانی - شخصیتی براساس قضاوت‌های قبلی، ادراکات و بازخوردهای دیگران و افراد مهم در زندگی انسان شکل می‌گیرد؛ مفهوم و ادراک فرد از توانایی خود برای یادگیری یکی از انواع پذیرفته‌شده رفتار تحصیلی و عملکرد از لحاظ پیشرفت تحصیلی است [۲۴]. پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهند که دانش‌آموزان دارای خودپنداره بالا تلاش‌های خود را به مثابه شاخص پیشرفت تحصیلی مثبت و تلاش‌های پایین خود را به مثابه پیش‌بین پیشرفت تحصیلی پایین درک می‌کنند [۲۵]. اما در برخی پژوهش‌ها نشان داده شده که بین خودپنداره با پیشرفت تحصیلی، ارتباط معنی‌داری وجود نداشته و در بیشتر دانشجویان، بین خود واقعی و خود ایده‌آل تطابق وجود ندارد [۲۶]. *هاگ و رنزولی* [۲۷] معتقدند که جنسیت در میزان خودپنداره دانش‌آموزان دختر و پسر، اثر معنی‌داری ایجاد نمی‌کند، هرچند که به‌دلیل اخذ بازخوردهای برابر از محیط [۲۸]، بین خودپنداره پسران و دختران تفاوت‌های زیادی دیده می‌شود.

یکی از عوامل موثر دیگر در پیشرفت تحصیلی، عزت نفس است. عزت نفس رضایت فرد نسبت به خود و احساس ارزشمندبودن است [۲۹]. به‌عبارتی، منظور از عزت نفس آن است که افراد نسبت به خود چگونه فکر می‌کنند، چقدر خود را دوست دارند و از عملکرد خود چه میزان راضی هستند؛ به‌خصوص، از لحاظ اجتماعی و تحصیلی خود را چگونه احساس کرده و میزان هماهنگی و نزدیکی خود ایده‌آل و خود واقعی آنها چقدر است [۳۰].

در مطالعه‌ای که *راس و برا* [۳۱] به‌منظور بررسی رابطه عزت نفس و پیشرفت تحصیلی روی ۶۴ دانشجو انجام دادند، به یک گروه از دانشجویان نمره واقعی آزمون آنها اعلام شد و به گروهی دیگر ۱۰ نمره پایین‌تر از نمره واقعی اعلام شد. نتایج این مطالعه نشان داد که عزت نفس و پیشرفت تحصیلی با یکدیگر ارتباط مستقیم دارند. همچنین مطالعات دیگری رابطه بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی را معنی‌دار و مثبت گزارش می‌کنند [۳۰، ۳۲]. *تامپسون و انگلرلیبر*

واقعی و خود آرمانی است. ضریب اعتبار این آزمون در پژوهش *آقاجانی* و همکاران [۲۴]، ۰/۸۳ و به روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۱ گزارش شد. در پژوهش *نوربخش* و *حسن پور* [۳۶] اعتبار آزمون با روش آزمون/بازآزمون برابر ۰/۸۳ و به روش های آلفای کرونباخ و تنصیف به ترتیب ۰/۷۴ و ۰/۶۵ محاسبه شد. همچنین برای بررسی روایی آن، از پرسش نامه خودپنداره بک استفاده شد.

پرسش نامه عزت نفس پوپ: این پرسش نامه در ایالات متحده توسط *آلیس پوپ* در ۶ مقیاس عزت نفس عمومی، تحصیلی، جسمانی، خانوادگی و اجتماعی و در یک مقیاس دروغ سنجی ساخته شده است. آزمون دارای ۵۷ سؤال است. *غفاری* و *رمضانی* [۳۷] آزمون پوپ را هنجاریابی کرده اند. ضریب اعتبار آزمون با روش آلفای کرونباخ، ۰/۸۷ و با روش دونیمه کردن، ۰/۸۶ برآورد شد. روایی آزمون با روش ساده (همسانی درونی) بین ۵۲ تا ۰/۸۳ گزارش و از روایی عاملی نیز برای تایید عامل ها استفاده شد [۲۶].

برای اجرای پژوهش، پرسش نامه ها به صورت تصادفی در دانشکده های علوم پایه، مهندسی، علوم انسانی و معماری و هنر توزیع شد. دستورالعمل های پرسش نامه ها توسط پژوهشگر خوانده شد. ضمنا به دانشجویان گفته شد در صورت تمایل و برای اطلاع از نتیجه پژوهش می توانند نام و نام خانوادگی یا آدرس الکترونیکی خود را روی برگه پرسش نامه قید کنند.

برای تجزیه و تحلیل داده ها از شاخص های آمار توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف معیار)، به منظور بررسی رابطه بین هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی از ضریب همبستگی پیرسون و به منظور بررسی رابطه بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس از آزمون T مستقل با استفاده از نرم افزار SPSS 14 استفاده شد.

یافته ها

میانگین و انحراف معیار متغیرهای هوش هیجانی، خودپنداره، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در نمونه کل و بر حسب جنسیت در جدول ۱ نشان داده شده است. بین هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی داری مشاهده نشد (جدول ۲).

[۳۳] عزت نفس دختران را بیش از پسران گزارش کرده و عامل موفقیت تحصیلی دختران را اعتماد به نفس بیشتر و اضطراب کمتر می دانند.

یافته های برخی پژوهش ها و مطالعات انجام شده مبین نقش و اهمیت هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس در تبیین پیشرفت تحصیلی است. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دختر و پسر بود.

روش ها

این پژوهش توصیفی-همبستگی در کلیه ۶۰۵۰ دانشجوی دانشگاه کاشان که در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ در مقطع کارشناسی مشغول به تحصیل بودند انجام شد. حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی و مورگان انتخاب شد. ۴۰۰ دانشجوی دختر و پسر به عنوان گروه نمونه به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. برای جمع آوری اطلاعات از پرسش نامه های هوش هیجانی *بار-آن*، خودپنداره *راجرز* و عزت نفس *پوپ* و برای اندازه گیری پیشرفت تحصیلی، از شاخص معدل استفاده شد.

پرسش نامه هوش هیجانی بار-آن: این پرسش نامه شامل ۹۰ سؤال است. این آزمون علاوه بر نمره کلی، ۱۵ مولفه هوش هیجانی را نیز می سنجد. میزان اعتبار آزمون به روش زوج/فرد، ۰/۸۸ و بر حسب آلفای کرونباخ، ۰/۹۳ گزارش شده است [۱۲]. در ایران، *زارع* [۳۴] میانگین کل ضریب همسانی درونی پرسش نامه را ۰/۷۶ به دست آورد. همچنین *شمس آبادی* [۳۵] ضرایب آلفا را در دامنه بین ۰/۵۵ تا ۰/۸۳ با میانگین ۰/۷۰ گزارش کرده است. روایی این پرسش نامه با روش تحلیل عاملی اکتشافی در پژوهش *دهشیری* [۱۳] محاسبه شد که از بین ۱۳ عامل در ساختار عاملی نمونه آمریکای شمالی، هشت عامل برای آزمودنی های ایرانی روایی داشتند.

آزمون خودپنداره راجرز: این آزمون شامل دو فرم است. در هر دو فرم مجموعه ای یکسان از ۲۵ زوج صفت شخصیتی متضاد ارایه شده که آزمودنی باید در پاسخ گویی به فرم اول خود را براساس آنچه می بیند و در فرم دوم براساس آن گونه که می خواهد باشد، توصیف کند. در این آزمون، بالا بودن خودپنداره به معنای عدم تطابق بین خود

جدول ۱) میانگین و انحراف معیار متغیرهای هوش هیجانی، خودپنداره، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در نمونه کل و بر حسب جنسیت

آماره ها ←	نمونه کل		پسر		دختر	
↓ متغیرها	تعداد	میانگین	تعداد	میانگین	تعداد	میانگین
هوش هیجانی	۳۱۷/۷	۳۵/۵	۳۱۶/۳	۳۵/۶	۳۱۹/۱	۳۵/۵
خودپنداره	۹/۴	۳	۹/۴	۲/۸	۹/۳	۳/۱
عزت نفس	۶۶/۷	۱۳/۴	۶۴/۹	۱۳/۴	۶۸/۵	۱۳/۲
پیشرفت تحصیلی	۱۵/۶	۱/۷	۱۵/۲	۱/۶	۱۶	۱/۷

جدول ۲) ماتریس همبستگی پیشرفت تحصیلی، هوش هیجانی، خودپنداره و

عزت نفس		متغیر		
۴	۳	۲	۱	
۱- پیشرفت تحصیلی				
		۱	۰/۰۲۷	
۲- هوش هیجانی				
		۰/۴۴۳*	۰/۰۰۱	
۳- خودپنداره				
		۰/۴۷۶*	۰/۷۱۹*	۰/۰۸۸
۴- عزت نفس				
		۰/۴۷۶*	۰/۷۱۹*	۰/۰۸۸

*p<۰/۰۱

بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان هوش هیجانی و خودپنداره تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. اما بین دختران و پسران از نظر میزان عزت نفس تفاوت معنی‌داری مشاهده شد (جدول ۳).

جدول ۳) نتایج آزمون T دانشجویان دختر و پسر در متغیرهای هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس

شاخص‌های آماري ← ↓متغیرها	دختر		پسر		مقدار درجه آزادی معنی‌داری t	SD	SD
	میانگین	SD	میانگین	SD			
هوش هیجانی	۳۱۹/۹	۳۵/۵	۳۱۶/۳	۳۵/۶	-۰/۸۰	۳۹۸	۰/۴۲
خودپنداره	۹/۳	۳/۱	۹/۴	۲/۸	۰/۲۴	۳۹۸	۰/۸۱
عزت نفس	۶۸/۵	۱۳/۲	۶۴/۹	۱۳/۴	-۲/۷۰	۳۹۸	۰/۰۰۷

بحث و نتیجه‌گیری

این که چه عواملی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان تاثیر می‌گذارد، همواره از حیطه‌های مورد علاقه متخصصان تعلیم و تربیت و روان‌شناسان تربیتی بوده است. مطمئناً مجموعه‌ای از عوامل فردی، محیطی یا عوامل شناختی و غیرشناختی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان تاثیر می‌گذارد. البته در هیچ پژوهشی امکان جمع‌آوری و تحلیل همه این متغیرها در کنار هم وجود ندارد. متغیر پیشرفت تحصیلی چندبعدی است و از عوامل متعدد و بیشماری تاثیر می‌پذیرد. گسترش پژوهش‌ها و یافته‌های حاصل از آنها در سطح آموزش عالی، هرگونه تفکر مبتنی بر ساده‌انگاری برای تبیین پیشرفت تحصیلی را نفی می‌کند.

آزمون بررسی رابطه بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی نشان داد که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود ندارد. پژوهش حاضر با نتایج پژوهشی لواسانی و همکاران [۱۶]، لعلی‌فاز و عسگری [۱۷]، کوهسار و همکاران [۱۸]، واتنوزسکی و آلساما [۱۵] مبنی بر این که بین نمره‌های کلی هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی‌داری وجود ندارد، همخوان است؛ ولی نتایج مطالعه برکت و سالووی [۹]، پیترایدز و همکاران [۵]، پارکر و همکاران [۴]، الیاس و همکاران [۱۰]، گومارا و آرسینیو [۱۱]، ثمری و طهماسبی [۱۲]، دهشیری [۱۳] و بشارت و همکاران [۱۴] که نشان‌دهنده رابطه هوش

هیجانی و پیشرفت تحصیلی است، با یافته پژوهش حاضر همخوانی ندارد. ساختارهای مرتبط با پیشرفت تحصیلی عمدتاً با عملکردهای شناختی و به‌خصوص ظرفیت‌های حافظه و یادگیری شخصی مرتبط هستند، درحالی‌که هوش هیجانی بیشتر با موفقیت فرد در روابط بین فردی مرتبط است [۱۸]. گلמן [۳۸] معتقد است که هوش تحصیلی ارتباط چندانی با شرایط هیجانی ندارد. باهوش‌ترین انسان‌ها ممکن است در مقابل غرایز و تکانش‌های عصبی از پا درآیند. افرادی که دارای هوشبهر بالا هستند ممکن است به‌طرز حیرت‌آوری زندگی خصوصی خود را به بیراهه هدایت کنند. بنابراین، گرچه عملکرد خوب در زمینه هوش هیجانی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده موفقیت باشد، هوش هیجانی را نمی‌توان تنها مقیاس سنجش پیشرفت تحصیلی دانست و عوامل بسیاری در پیشرفت تحصیلی تاثیرگذار هستند.

آزمون بررسی رابطه بین خودپنداره و پیشرفت تحصیلی، نشان داد که بین خودپنداره و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود ندارد. یافته حاضر با نتایج پژوهش دیاج‌نیا [۲۶] مبنی بر عدم ارتباط معنی‌دار خودپنداره با تحصیلات دانشگاهی هماهنگی دارد. ولی تحقیقات حسن‌زاده و همکاران [۳۹]، مارش [۴۰]، ریکاردز [۴۱] موید ارتباط خودپنداره و پیشرفت تحصیلی هستند که با پژوهش حاضر همخوانی ندارند. لذا می‌توان گفت که پیشرفت تحصیلی به‌عنوان رفتار آموزشی تحت تاثیر خودپنداره کلی فرد است و عوامل فردی مانند جنس، سن، پایه تحصیلی، تجارب قبلی (که تحت کنترل پژوهشگر نبوده است) ممکن است در میزان ارتباط بین خودپنداره و پیشرفت تحصیلی موثر باشد [۳۹].

آزمون بررسی رابطه بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی نشان داد که بین این دو عامل رابطه وجود ندارد. با توجه به مبانی نظری و تحقیقاتی که موید ارتباط عزت نفس و پیشرفت تحصیلی [۴۲]، [۳۱]، [۳۲]، [۳۷]، [۴۳] هستند، در تبیین این یافته پژوهش حاضر شاید بتوان به تاثیر ابزار مورد استفاده در این پژوهش اشاره کرد. در تحقیقات پیشین که ارتباط بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی تایید شده است، از آزمون عزت نفس کوپر/اسمیت به کار گرفته شده است، درحالی‌که در پژوهش حاضر از آزمون عزت نفس پوپ استفاده شده است. علاوه بر این، احتمالاً همگن‌بودن گروه نمونه در عدم معنی‌داری رابطه عزت نفس و پیشرفت تحصیلی نقش داشته است.

آزمون بررسی رابطه بین دانشجویان دختر و پسر در میزان هوش هیجانی نشان داد بین دختران و پسران در نمره کلی هوش هیجانی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. این یافته با نتایج پژوهشی دینی [۲۱]، ثمری و طهماسبی [۱۲]، سجادی [۲۰]، آقاجانی و همکاران [۲۴]، زارع [۳۴]، پونتج و همکاران [۲۲]، فورنهام [۲۳] همسو است. همچنین با این که در نمره کلی هوش هیجانی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، اما دختران در مولفه‌های خوشبختی، روابط بین فردی، کنترل تکانش، مسئولیت‌پذیری و همدلی نمرات بیشتری کسب کرده‌اند. این نتایج همسو با نتایج پژوهش دینی [۲۱] است که نشان‌دهنده تفاوت

تفاوت معنی‌داری دارند، بدین صورت که عزت نفس دختران بیش از عزت نفس پسران است. یافته حاضر با نتایج پژوهش تامپسون و انگلرلیدر [۳۳] همخوانی دارد و با نتایج تحقیقات پورشافی [۳۲]، حسینی طباطبائی و قدیمی‌مقدم [۴۶]، جوزف، مارکوس و تفردی [۴۷]، وستاز و کوهن [۴۸] مطابقت ندارد. کوپر/اسمیت منابع اعتماد به نفس را شامل احساس قدرت، مهم‌بودن در زندگی، پایبندی به آداب و قوانین اجتماعی و اخلاقی و بالاخره موفقیت در روابط اجتماعی، تحصیلی و غیره می‌داند. از آنجا که اعتماد به نفس از هر یک از این چهار منبع قابل دستیابی است بدیهی است به‌طور یکسان در همه دختران و پسران وجود ندارد [۴۶].

بسیاری از روان‌شناسان اجتماعی عقیده دارند که اساسا مفهوم "خود" مردان و زنان متفاوت است. مردان در جریان خود تعریفی بیشتر بر منحصر به فرد بودن تاکید دارند، درحالی که طراحواره "خود" زنان بیشتر بر ارتباط و بستگی داشتن با دیگران تاکید دارد. بنابراین مردان با عزت نفس بالا، "خود" را بیشتر جدای از دیگران می‌بینند، درحالی که زنان با عزت نفس بالا قدرت "خود" را در ارتباط با دیگران می‌بینند [۴۷]. در بررسی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی نمی‌توان تنها بر سازه‌های روان‌شناختی مانند هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس تاکید نمود، بلکه احتمالا تعامل آنها با متغیرهای دیگری همچون عوامل جمعیت‌شناختی (رتبه تولد، حجم خانواده، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، تحصیلات والدین و شغل والدین) می‌تواند پیش‌بینی‌کنندگی را افزایش دهد [۴۹، ۵۰].

از یافته‌های این پژوهشی نتیجه می‌شود که هوش هیجانی، خودپنداره و عزت نفس دانشجویان تاثیری در پیشرفت تحصیلی ایشان ندارد. همچنین، بین هوش هیجانی و خودپنداره دانشجویان دختر و پسر تفاوتی وجود ندارد. میزان عزت نفس دانشجویان دختر بیش از دانشجویان پسر است.

منابع

- ۱- لوگان آندره. شکست‌های تحصیلی، شناخت و جبران. رضوی شجاع محمدرضا، مترجم. مشهد: آستان قدس رضوی؛ ۱۳۷۴.
- ۲- گلشن‌فومنی محمدرسول. جامعه آموزش و پرورش. تهران: شیفته؛ ۱۳۷۵.
- 3- Mayer JD, Salovey P. What is emotion intelligence? In: Salovey P, Sluyter DJ, editors. Emotional development and emotional intelligence: Educational implications. New York: Basic Books; 1997. pp. 3-31.
- 4- Parker JDA, Summerfeldt LJ, Hogan MJ, Majeski SA. Emotional intelligence and academic success: Examine the transition from high school to university. *Personal Individ Diff.* 2004;36(1):163-72.
- 5- Petrides KV, Frederickson N, Furnham A. The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school. *Personal Individ Diff.* 2004;36(2):277-9.
- 6- Bar-on R. A measure of emotional and social intelligence in Chicago. *Canadian J Behav Sci.* 1997;(18):123-37.
- 7- Goleman D. Emotional intelligences: The theory in practice. New York: Basic Books; 1995.
- ۸- سلطانی‌فر عاطفه. هوش هیجانی. فصل‌نامه اصول بهداشت روانی. ۱۳۸۶؛(۳۵):۴۹-۸۳.

بین زنان و مردان در خرده‌مقیاس‌های هوش هیجانی است، اما در نمره کلی هوش هیجانی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. در همین راستا پژوهش ثمری و طهماسبی [۱۲] نشان داد بین دانشجویان دختر و پسر در خرده‌مقیاس‌های (احساس خوشبختی و استقلال) هوش هیجانی تفاوت معنی‌داری وجود دارد، اما در نمره کلی هوش هیجانی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. سجادی [۲۰] میان نمره کل هوش هیجانی دختران و پسران تفاوت معنی‌داری مشاهده نکرد، اما گزارش نمود که در خرده‌مقیاس‌های مسئولیت‌پذیری، همدلی، روابط بین فردی و واقع‌گرایی نمرات دانشجویان دختر بیش از دانشجویان پسر است. این یافته با نتایج پژوهش بشارت و همکاران [۱۴]، دهشیری [۱۳]، مومنی [۴۴] که سطح هوش هیجانی دانش‌آموزان دختر را بیش از سطح هوش هیجانی دانش‌آموزان پسر گزارش کرده‌اند، ناهمسو است. در تبیین این مطلب شاید بتوان علت تفاوت دختران و پسران را در برخی مولفه‌های هوش هیجانی به نوع تاثیر محیط و فرهنگ‌های مختلف در هوش هیجانی نسبت داد. هوش هیجانی بر خلاف هوش شناختی که تحت تاثیر وراثت است، بیشتر تحت تاثیر عامل محیط قرار دارد و اکتسابی و قابل آموختن و یادگیری است. به همین دلیل می‌توان اختلاف در دو جنس در بعضی از مؤلفه‌های هوش هیجانی را ناشی از تصورات و انتظارات جوامع و فرهنگ‌های مختلف نسبت به توانایی‌های مربوط به هوش هیجانی در دو جنس دانست. در حال حاضر، حضور فعال زنان در عرصه‌های محیطی و فرهنگی احتمالا باعث شده که زنان هم به اندازه مردان از امکانات محیطی و فرهنگی برخوردار شده و تفاوت‌های ممکن بین دو جنس به حداقل خود کاهش یابد [۲۰].

آزمون بررسی رابطه بین دانشجویان دختر و پسر در میزان خودپنداره نشان داد که بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان خودپنداره تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. یافته حاضر با نتایج پژوهش هاگ و رنزولی [۲۷]، فلدهاسن و نیمولوس [۴۵] مبنی بر این که خودپنداره دختران و پسران، تفاوت معنی‌داری ندارند، همخوانی دارد. هاگ و رنزولی [۲۷] نشان می‌دهد که جنسیت در میزان خودپنداره کلی دانش‌آموزان دختر و پسر اثر معنی‌داری ایجاد نمی‌کند، هرچند که در خودپنداره پسران و دختران تفاوت‌های زیادی دیده می‌شود. در شکل‌گیری نگرش‌ها و خودپنداره عوامل فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی ممکن است در دختران و پسران تفاوت‌هایی را به‌وجود آورد. به عقیده هورنر، دختران در مقایسه با پسران از ادراک خود و خودپنداره پایین‌تری برخوردارند و این تفاوت ناشی از تصورات قالبی و غلط فرهنگ و اجتماعی است [۳۹]. شاید یکی از دلایل عدم ارتباط بین خودپنداره و جنسیت، اخذ بازخوردهای برابر از محیط است. بدین معنا که فواصل فرهنگی و قومی گذشته کمتر وجود دارد و سعی می‌شود با دختران و پسران با نگرش مساوی برخورد شود [۲۸].

آزمون بررسی رابطه بین دانشجویان دختر و پسر در میزان عزت نفس نشان داد که دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان عزت نفس

- نخستین؛ ۱۳۷۹.
- ۳۰- حسینی محمدعلی، دژگام محمود، میرلاشادی ژیلدا. همبستگی عزت نفس و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان توان‌بخشی دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی تهران. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*. ۱۳۸۶؛ ۷(۱): ۴۲-۳۷.
- 31- Ross CE, Broh BA. The roles of self-esteem and the scone of personal control in the academic achievement process. *Sociol Educ*. 2002;73(4):270-84.
- ۳۲- پورشافی هادی. بررسی رابطه عزت نفس با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دوره متوسطه شهر قائن [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. دانشگاه تربیت معلم؛ ۱۳۷۰.
- 33- Thompson T, Ungerlider CH. Students achieve better in single sex schools. *Researchers for the Canadian Center for Knowledge: Single sex schooling* [updated 2004, Nov 12; cited 2005, July 5]. Available from: <http://www.cmec.ca/stats/singlegender.en.pdf>.
- ۳۴- زارع محسن. مطالعه سهم هوش هیجانی در موفقیت تحصیلی [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. انستیتو روان‌پزشکی تهران؛ ۱۳۸۰.
- ۳۵- شمس‌آبادی روح‌اله. هنجاریابی و بررسی ساختار عاطفی پرسش‌نامه هوش هیجانی بار- آن در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر مشهد [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. انستیتو روان‌پزشکی تهران؛ ۱۳۸۳.
- ۳۶- نوربخش پریوش، حسن‌پور قباد. بررسی مقایسه‌ای عزت نفس و خودپنداره پسران ورزشکار و غیرورزشکار دوره متوسطه نواحی آموزش و پرورش شهر اهواز و رابطه آنها با پیشرفت تحصیلی. *حرکت*. ۱۳۸۳؛ ۳۱(۳): ۳۳-۱۹.
- ۳۷- غفاری ابوالفضل، رضانی خسرو. هنجاریابی آزمون پنج‌مقیاسی عزت نفس کودکان و نوجوانان الیس پوپ برای دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی؛ ۱۳۷۳.
- ۳۸- گلمن دانیل. هوش هیجانی. پارسا، نسرین، مترجم. تهران: رشد؛ ۱۳۸۷.
- ۳۹- حسن‌زاده رمضان، حسینی سیدحمزه، مرادی زبیده. ارتباط بین خودپنداره کلی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی*. ۱۳۸۴؛ ۲۴(۱): ۱۸-۱۰.
- 40- Marsh H. Content specificity of relation between academic achievement and academic self-concept. *J Educ Psychol*. 1992;84(1):35-92.
- 41- Rickards A. Cognition, academic progress, behavior and self-concept at 14 years of very low birth weight children. *J Dev Behav Pediat*. 2001;22(1):1-15.
- 42- El anzi FO. Academic achievement and its relationship with anxiety, self-esteem, optimism and pessimism in Kuwaiti students. *Soc Behav*. 2005;33(1):90-5.
- ۴۳- بیابانگرد اسماعیل. روش‌های افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان. تهران: انجمن اولیا و مربیان؛ ۱۳۷۴.
- ۴۴- مومنی کریم‌وندی مراد. بررسی مقایسه تفکر انتقادی و هوش هیجانی در دانش‌آموزان تیزهوش و عادی مقطع متوسطه شهرستان کاشان در سال تحصیلی ۱۳۸۷-۸۸ [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. دانشگاه کاشان؛ ۱۳۸۸.
- 45- Feldhusen JF, Nimolos AL. An Exploratory study of self concepts and depression among the gifted. *Educ Int*. 1992;8(3):136-8.
- ۴۶- حسینی طباطبایی فوزیه، قدیمی‌مقدم ملک‌محمد. بررسی علل پیشرفت تحصیلی دختران در مقایسه با پسران در استان‌های خراسان رضوی، شمالی و جنوبی. *دانش و پژوهش در علوم تربیتی*. ۱۳۸۶؛ ۱۵(۱): ۴۷-۱۱۹.
- 47- Joseph R, Markus HR, Tafarodi RW. Gender and self-esteem. *J Personal Soc Psychol*. 1992;63(3):391-402.
- 48- Westhves A, Cohen JS. A comparison of the adjustment of adolescent and young adult inter-country adeptness and their siblings. *Int J Behav Dev*. 1997;20(1):47-65.
- 49- Black S, Devereu XPJ, Salvans G. The more the merrier? The effect of family composition on children's education. *Quarter J Econ*. 2005;120(2):669-700.
- 50- Conely D, Glauber R. Parental educational investment and children's academic risk: Estimates of the impact of sib ship size and birth order from exogenous variation in fertility [Working Paper Report]. National Bureau of Economic Research, No 11302; 2005.
- 9- Brackett MA, Salovey P. Measuring emotional intelligence with Mayer-Salovey Caruso emotional intelligence test (MSCEIT). In: Geher G., Editor. *Measuring emotional intelligence: Common round and controversy*. Hauppauge, NY: Novel Science; 2004.
- 10- Elias MJ, Gara M, Schuyere B. The promotion of social competence: Longitudinal study of a preventive school-based program. *American J Orthopsychiat*. 2003;61(3):409-17.
- 11- Gumora G, Arsenion F. Emotionality, emotion regulation and school performance in middle school children. *J Sch Psychol*. 2002;40(5):395-413.
- ۱۲- ثمری علی‌اکبر، طهماسبی فهیمه. بررسی هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان. *فصل‌نامه اصول بهداشت روانی* ۱۳۸۶؛ ۹(۳۵): ۸۹-۱۲۱.
- ۱۳- دهشیری غلامرضا. بررسی رابطه هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. *تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره*. ۱۳۸۵؛ ۱۸(۵): ۱۰۶-۹۷.
- ۱۴- بشارت محمدعلی، شالچی بهزاد، شمسی‌پور حمید. بررسی رابطه هوش هیجانی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان. *فصل‌نامه اندیشه‌های نوین تربیتی*. ۱۳۸۵؛ ۴(۳): ۸۵-۷۳.
- 15- Woitaszewski SA, Aalsama MC. The contribution of emotional intelligence to social and academic success of gifted adolescence and measured by the multifactor emotional intelligence scale. *Roeper Rev*. 2004;27(1):25-30.
- ۱۶- غلامعلی‌لواسانی مسعود، کیوان‌زاده محمد، کیوان‌زاده هدیه. رابطه فعالیت تحصیلی، انگیزه پیشرفت، هوش هیجانی و متغیرهای بافتی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*. ۱۳۸۶؛ ۳۷(۱): ۱۲۳-۹۹.
- ۱۷- لعلی‌فاز احمد، عسگری عباس. توان پیش‌بینی هوش هیجانی و متغیرهای جمعیت‌شناختی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تیزهوش. *مطالعات تربیتی و روان‌شناسی*. ۱۳۸۷؛ ۹(۱): ۸۱-۱۶۷.
- ۱۸- کوهسار علی‌اکبر، روشن رسول، اصغرزاد علی‌اصغر. بررسی مقایسه‌ای رابطه هوش هیجانی با سلامت روانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان شاهد و غیرشاهد دانشگاه تهران. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی*. ۱۳۸۶؛ ۳۷(۱): ۱۱۱-۹۷.
- ۱۹- سبحانی رویا. بررسی میان هوش هیجانی و سخت‌رویی با پیشرفت تحصیلی [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات؛ ۱۳۸۳.
- ۲۰- سجادی سمیه. بررسی وضعیت موجود هوش هیجانی در میان دانشجویان به‌منظور اصلاح برنامه‌های درسی آموزش عالی [پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد]. دانشگاه کاشان؛ ۱۳۸۸.
- ۲۱- دینی فائزة. بررسی ارتباط بین پیشرفت تحصیلی و سبک‌های مقابله با بحران با هوش هیجانی در میان دانشجویان دانشگاه الزهراء (ع). *فصلنامه چکیده پایان‌نامه‌های ایران*. ۱۳۸۴؛ ۴۵(۵): ۵۱.
- 22- Poonteng T. Does Emotional intelligence predicts unique variance in life satisfaction beyond IQ and personality. *Personal Individ Diff*. 2003;38(6):1353-64.
- 23- Furnham A. Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence. *Sex Roles J Res*. 2000;42(5-6):449-61.
- ۲۴- آقاجانی سیفا،...، نریمانی محمد، آسیایی مریم. مقایسه هوش هیجانی و خودپنداره دانش‌آموزان تیزهوش و عادی. *پژوهش در حیطه کودکان استثنایی*. ۱۳۸۷؛ ۳(۳): ۲۳-۳۱۷.
- 25- Gerardi S. Self-concept of ability as predictor of academic success among urban technical college students. *J Educ Psychol*. 2005;42(2):295-300.
- ۲۶- دیباج‌نیا پروین. بررسی مقایسه‌ای خودپنداره دانشجویان سال اول و چهارم دانشکده توان‌بخشی دانشگاه شهید بهشتی. *پژوهش در پزشکی*. ۱۳۸۴؛ ۳(۳): ۲۹-۴۳۳.
- 27- Hoge RD, Renzull IJS. Exploring the link between giftedness and self-concept. *Rev Educ Res*. 1993;63(4):449-65.
- ۲۸- حسینی‌نسب سیدداود، وجدان‌پرست حسین. بررسی رابطه عزت نفس با پیشرفت تحصیلی دانشجویان علوم پایه و علوم انسانی مراکز تربیت معلم. *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز*. ۱۳۸۱؛ ۴(۱۸۳): ۴۵-۱۰۱.
- ۲۹- براندن ناتانیل. روان‌شناسی عزت نفس. قراچه‌داغی مهدی، مترجم. تهران: نشر